

UNIVERZITET „DŽEMAL BIJEDIĆ“ U MOSTARU

ZBORNİK RADOVA
DŽEMAL BIJEDIĆ – 100 GODINA OD ROĐENJA I 40 GODINA OD SMRTI

Izdavač:
Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru

Za izdavača:
Prof. dr. sc. Elvir Zlomušica

Glavni i odgovorni urednik:
Prof. dr. sc. Husnija Kamberović

Fotografije:
Muzej Hercegovine

DTP:
Edin Džih

Štampa:
IC štamparija Mostar

Tiraž:

Godina izdanja
2018.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Sarajevo

UNIVERZITET „DŽEMAL BIJEDIĆ“ U MOSTARU

ZBORNİK RADOVA
DŽEMAL BIJEDIĆ –100 GODINA
OD ROĐENJA I 40 GODINA
OD SMRTI

Mostar, 2018.

ŠTAMPANJE KNJIGE POMOGLA JE
FEDERALNO MINISTARSTVO OBRAZOVANJA I NAUKE,
MOSTAR

SADRŽAJ

Husnija Kamberović PREDGOVOR	7
Husnija Kamberović DŽEMAL BIJEDIĆ U HISTORIJU BOSNE I HERCEGOVINE	13
Raif Dizdarević MOJA SJEĆANJA NA SPOLJNOPOLITIČKU AKTIVNOST DŽEMALA BIJEDIĆA	37
Seka Brkljača MOSTAR IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA –TAVORENJE IZMEĐU PARADOKSA	45
Milivoj Bešlin SRPSKI LIBERALI I BOSNA I HERCEGOVINA NA POČETKU MANDATA DŽEMALA BIJEDIĆA NA ČELU SIV-A	59
Hrvoje Klasić DŽEMAL BIJEDIĆ - JUGOSLAVENSKI PREMIJER. POGLED IZ ZAGREBA	73
Kadrija Hodžić EKONOMSKA MISAO U POLITIČKOM OPUSU DŽEMALA BIJEDIĆA	91
Mirko Pejanović DŽEMAL BIJEDIĆ U ULOZI PREDSEDNIKA SKUPŠTINE SR BOSNE I HERCEGOVINE 1967 – 1971.....	121
Azra Đelmo DŽEMAL BIJEDIĆ I IZGRADNJA ALUMINIJSKOG KOMBINATA U MOSTARU.....	143
Indira Gaštan – Bešo i Elma Marić MUZEJ HERCEGOVINE I SJEĆANJE NA DŽEMALA BIJEDIĆA	155
Đenan Galešić POLOŽAJ BOSNE I HERCEGOVINE U OKVIRU SOCIJALISTIČKE JUGOSLAVIJE, SA POSEBNIM AKCENTOM NA PROCES NACIONALNE AFIRMACIJE BOSANSKIH MUSLIMANA	167

Prof. dr. Husnija Kamberović
Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu
Sarajevo

PREDGOVOR

Džemal Bijedić (1917-1977) je imao jednu od najvažnijih političkih uloga u historiji Bosne i Hercegovine i Jugoslavije, posebno tokom 1960-ih i 1970-ih godina. Rođen je 22. aprila 1917. godine u Mostaru, a poginuo je u avionskoj nesreći 18. januara 1977. u blizini Kreševa. Za gotovo 60 godina života prošao je dugu političku karijeru. Kao student prava na Univerzitetu u Beogradu nadahnuo se ljevičarskim idejama, što je kasnije opredijelilo njegov čitav život. Tokom Drugog svjetskog rata aktivno je sudjelovao u antifašističkom pokretu, a nakon rata njegova politička karijera je fascinantna. Iz rata je izašao kao oficir OZNA-e i jedno vrijeme je radio u Ministarstvu unutrašnjih poslova Bosne i Hercegovine kao pomoćnik ministra (1946-1948), a potom je imenovan za sekretara Vlade (1948-1949). Nakon odlaska sa mjesta generalnog sekretara Vlade NRBiH, Džemal Bijedić se angažirao u Upravi za agitaciju i propagandu CKKPBiH, te je kratko vrijeme bio pomoćnik predsjednika Komiteta za zakonodavstvo i izgradnju narodne vlasti Vlade FNRJ u Beogradu, a zatim se vratio u Mostar i veoma aktivno politički djelovao, najprije kao predsjednik Oblasnog odbora Narodnog fronta Hercegovine (1949-1950), zatim kao sekretar Oblasnog komiteta Komunističke partije Bosne i Hercegovine za Hercegovinu (1950-1952), a potom i kao predsjednik Narodnog odbora sreza Mostar (1955-1958). U međuvremenu je od 1953. do 1955. bio sekretar Glavnog odbora SSRN Bosne i Hercegovine, a jedno vrijeme je ponovo proveo u Hercegovini obavljajući dužnost predsjednika Sreskog narodnog odbora (1955-1958).

Krajem 1950-ih godina završava svoju karijeru na regionalnoj razini. Godine 1960. prvi put je ušao u Saveznu vladu, a od 1963. do 1971.

bio je jedno vrijeme predsjednik Republičkog vijeće Skupštine Bosne i Hercegovine, a potom predsjednik Skupštine Bosne i Hercegovine. Od 1971. obavljao je dužnost predsjednika Saveznog izvršnog vijeća u dva mandata.

Kada je Bijedić dobio mandat da sastavi saveznu vladu, političke okolnosti u Jugoslaviji su bile veoma zategnute među pojedinim republičkim elitama. Bijedić je svoju pažnju usmjerio na stabilizaciju političke situacije, ali se najviše bavio ekonomskim pitanjima. Na početku njegovog mandata naslijedio je veliku inflaciju, rast kreditnog zaduženja zemlje i česte devalvacije domaće valute. U vrijeme Bijedićeve Vlade, premda se stalno pričalo o krizi, Jugoslavija je još uvijek bila ekonomski stabilna zemlja. Godinu 1976, a to je posljednja godina Bijedićeve Vlade, Jugoslavija je završila sa platnim suficitom od 330 miliona dolara, deviznim rezervama od blizu 3 milijarde dolara, stopom rasta industrijske proizvodnje od 3%, i tako dalje. Tada je jugoslavenski dinar bio jedina valuta iz komunističkog svijeta koja je na zapadnom tržištu novca bila blizu konvertibilnosti. Ubrzo nakon Bijedića vanjski, dug zemlje je drastično porastao, ekonomska situacija se znatno pogoršala, osjetila se naftna kriza, Jugoslavija se suočila sa vožnjom par-nepar i nedostatkom brašna, ulja i ostalih namirnica. To je vodilo daljem pogoršanju političke situacije.

Kao predsjednik Saveznog izvršnog vijeća Bijedić se više od bilo kojeg drugog predsjednika Vlade, osim Josipa Broza Tita, bavio vanjskopolitičkim temama. Bijedić je autoritativno zauzimao stavove iz oblasti vanjske politike bez obzira što neki, čak i u njegovoj Vladi, nisu s time uvijek bili saglasni. U vrijeme svoga mandata, Bijedić je obišao veliki broj zemalja uključujući i najveće sile svijeta: Sjedinjene Američke Države, Sovjetski savez i Kinu. Posebno je aktivan bio u kontaktima s nesvrstanim zemljama i zemljama Bliskog i Srednjeg Istoka.

Dugo vremena se siju sumnje o uzrocima pada aviona i pogibije Džemala Bijedića. Teorije zavjere, koje se izgrađuju oko Bijedićeve pogibije, uvijek će postojati i imati svojih pristalica. Nesporno je da je Bijedić imao protivnika, te da je ta činjenica kasnije isticana kao

argument za postojanje zavjere. Međutim, zvaničan nalaz specijalne Komisije formirane za istraživanje uzroka pogibije pokazao je da je riječ o ljudskom faktoru.

Povodom 100 godina od rođenja i 40 godina od pogibije, Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Fakultet humanističkih nauka i Muzej Hercegovine organizirali su naučni skup o životu i radu Džemala Bijedića. Osim referata koje su podnijeli naučnici iz Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Srbije, na skupu su evocirana i sjećanja pojedinih tadašnjih aktivista na Džemala Bijedića. U ovim zborniku objavljujemo većinu radova. U prvom radu Husnija Kamberović je dao osnovne informacije o životnom putu Džemala Bijedića i njegovoj ulozi u historiji Bosne i Hercegovine. Ukazuje na porijeklo njegove porodice, Džemalovo školovanje i ratni put tokom Drugog svjetskog rata. Posebnu pažnju je posvetio Bijedićevoj političkoj karijeri poslije Drugog svjetskog rata, njegovom angažmanu na razvoju Bosne i Hercegovine, borbi za ravnopravnost u jugoslavenskoj federaciji, te ukazuje na Bijedićevu borbu za afirmaciju Jugoslavije na vanjskopolitičkoj sceni.

Raif Dizdarević u svom sjećanju na Džemala Bijedića ukazuje na veliku ulogu koju je Bijedić imao u kreiranju i provođenju vanjske politike Jugoslavije, te iz prve ruke ukazuje na okolnosti koje su to omogućavale. Dizdarević tako ukazuje kako je došlo do ideje da Džemal Bijedić posjeti Kinu, otkrivajući da je Kina poduzela prve korake na približavanju Jugoslaviji. Tito je to prihvatio i odlučio da Bijedić prvi posjeti Kinu, što je on i učinio u oktobru 1975. godine.

Seka Brkljača u svom radu ukazuje na život u Mostaru u razdoblju između dva svjetska rata. Ovaj rad je važan jer pokazuje društveni, politički, ekonomski i kulturni kontekst u kojem se Džemal Bijedić školovao i u kojem se razvijao. Na osnovu rada se može uočiti siromaštvo u koje je Mostar zapao nakon Prvog svjetskog rata i posvemašnja marginaliziranost u kojoj se nalazio u razdoblju između dva svjetska rata. Nije ni čudo da se zbog toga u Mostaru razvijao pokret protiv tog siromaštva i nepravde, te da je to bila socijalna podloga da i Džemal Bijedić pristupi tom naprednom pokretu.

Milivoj Bešlin analizira odnos komunističkog pokreta prema statusu Bosne i Hercegovine u jugoslavenskoj federaciji polazeći od raznih dilema koje su u toku Drugog svjetskog rata postojale o tome. Bešlin naglašava da „pre i u toku Drugog svjetskog rata, srpski i hrvatski nacionalizam bili su spremni da pokazuju pretenzije prema Bosni i Hercegovini, osporavaju njenu državnost, a navedena tendencija nije potpuno iščezla ni u socijalističkoj Jugoslaviji“. Bešlin pokazuje kakav su odnos prema Bosni i Hercegovini tokom 1960-ih godina imali srpski liberali, koji su u svom reformskom pokretu odbacili koncept o patronatu Srbije nad Srbima izvan Srbije, što je značilo sasvim drugačiju ulogu Srbije u Jugoslaviji i njen odnos prema Bosni i Hercegovini. Bešlin posebno ukazuje na Nikezićev govor u Sarajevu 1970, te na stav kojega su Marko Nikezić i Latinka Perović iskazali u razgovoru sa delegacijom CK SK BiH 27. septembra 1971. godine, argumentirajući tezu da su srpski liberali raskinuli sa srpskom nacionalističkom politikom prema Bosni i Hercegovini. U tom kontekstu pokazuje i odnos srpskih liberala prema Džemalu Bijediću kao predsjedniku Saveznog izvršnog vijeća.

Hrvoje Klasić predstavlja sliku Džemala Bijedića u kontekstu odnosa u jugoslavenskoj federaciji tokom 1960-ih i 1970-ih godina. Akcenat je na procesu decentralizacije Jugoslavije, posebno u sferi ekonomskih odnosa i politike investicija, te konfrontacijama između republika. Klasić pokazuje koliko je politička kriza u Jugoslavija u drugoj polovici 1960-ih bila opasna po opstanak jugoslavenske države, te kako se u toj krizi međurepubličkih odnosa iskristalizirao prijedlog da Džemal Bijedić 1971. preuzme poziciju predsjednika SIV-a. Klasić ukazuje i na to kako su u svojim memoarima o tom izboru pisali Miko Tripalo, Savka Dabčević Kučar i Latinka Perović.

Mirko Pejanović detaljno analizira aktivnosti Džemala Bijedića u razdoblju dok je obavljao funkciju predsjednika Skupštine SR Bosne i Hercegovine (1967 – 1971), ali to promatra u kontekstu Bijedićeve političke aktivnosti u dužem vremenskom periodu. Ukazuje na činjenicu da se Bijedićeva karijera nije odvijala isključivo po vertikali (usmjerena od baze – općine do vrha – Federacije), nego je imala i horizontalnu

putanju, a to znači da je Bijedić bio jedan od rijetkih političkih aktivista iz socijalističkog razdoblja koji je zauzimao razne pozicije na razini sreza, okuga, republike i na kraju Federacije. To mu je omogućilo da stiče veliko iskustvo o djelovanju javne uprave, što se pokazalo ključnim za njegovu uspješnu političku karijeru. U radu je također pokazano koliki je Bijedićev doprinos integraciji Bosne i Hercegovine, posebno privrednom razvoju nedovoljno razvijenih regiona i integraciji tih regija u šire bosanskohercegovačke okvire.

Kadrija Hodžić ukazuje na posve novu stranu Bijedićeve historijske uloge – na njegovu ekonomsku misao, smještajući to u širi kontekst ekonomske politike iz vremena socijalizma. Hodžić polazi od teze da je Bijedić „po svom osnovnom pristupu među onim insajderima ekonomske politike koji pronose svijest o slabostima u privrednom sistemu i ekonomskoj politici, nastojeći ih prevazići svojim političkim i državnim angažmanom u provođenju ekonomskih reformi“. Autor posebno ukazuje na Bijedićevo praktično zalaganje za stjecanje ravnopravne ekonomske pozicije Bosne i Hercegovine unutar jugoslavenske federacije.

Azra Đelmo u kontekstu šire rasprave o stanju u Hercegovini poslije Drugog svjetskog rata, a posebno u kontekstu opredjeljenja da se stvaraju velika privredna preduzeća kao „nositelji razvoja“ pojedinih krajeva koja bi svoje pogone podizala i u manje razvijenim krajevima podstičući na taj način razvoj tih nerazvijenih područja, pokazuje kako je Hercegovina krajem 1960-ih doživjela velike pomake u industrijalizaciji, koji su bili posebno primjetni tokom 1970-ih godina kada je procenat poljoprivrednog stanovništva značajno smanjen (na 18,5%). Autorica raspravlja o Bijedićevoj ulozi u gradnji Aluminijskog kombinata u Mostaru, s obzirom da je upravo on 1970. položio kamen-temeljac i u svim kasnijim etapama smatrao taj kombinat ključnim za razvoj Hercegovine.

Indira Gaštan – Bešo i Elma Marić u svom radu raspravljaju o Spomen-sobi Džemala Bijedića u kojoj se, kao depadansu Muzeja Hercegovine, čuvaju brojne fotografije, dokumenti i razni predmete koji njeguju sjećanje na život i djelo Džemala Bijedića. Autorice podsjećaju

da je inicijativa za otvaranje Spomen-sobe pokrenuta odmah 1977, a otvorena je 22. aprila 1981. godine. Idejnu koncepciju postavke osmislio je Moni Finci. Autorice pokazuju teme prijeratnih postavki u Spomen-kući, ukazuju na razaranje u ratu od 1992. do 1995, te ukratko predstavljaju stanje zbirke danas.

Na kraju zbornika je rad Đenana Galešića u kojem se u dosta širokim potezima predstavlja kontekst rasprava o nacionalnom identitetu Bošnjaka, te o odnosima prema bosanstvu u vremenu u kojemu je Džemal Bijedić bio politički aktivan.

Ovim zbornikom radova Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Fakultet humanističkih nauka i Muzej Hercegovine nastavljaju da doprinose čuvanju sjećanja na Džemala Bijedića, ali bez ikakvih mitoloških konstrukcija. Uostalom, Džemal Bijedić je u svom životnom putu toliko doprinio razvoju Mostara, Bosne i Hercegovine i Jugoslavije da nisu potrebne nikakve dodatne mitološke konstrukcije da bi se njegova historijska uloga prepoznala i sačuvala.